

ZÁPADOSLOVANSKÉ JAZYKY

ROMAN MADECKI

1. Úvod

Skupina západoslovanských jazyků je v současné době reprezentována pěti živými jazyky: polštinou, češtinou, slovenštinou, horní lužickou srbštinou a dolní lužickou srbštinou. K polštině se řadí také kašubština, jež je především v polské lingvistice považována za jeden z polských dialektů. Pro periferní a mimořádně archaický charakter i některé specifické jazykové inovace však někteří jazykovědci považují kašubštinu za samostatný západoslovanský jazyk, který původně náležel do pásu dnes již vymřelých pomoranských dialektů, jež se táhl od Západního Pomoranska a ostrov Rujanu až po oblasti na západ od dolního toku Odry. Tyto původně slovanské oblasti podlely v době od 13. do 16. století germanizaci. Přibližně ve stejné době došlo ke germanizaci rozsáhlého území západně od Lužice, které bylo obýváno lužicko-srbskými kmeny. Svědectvím o těchto dialektech jsou nejen některá místní jména, ale také texty v polabském jazyce, který zcela vymizel až v polovině 18. století. Polabštinu, nejzápadnější slovanský jazyk vůbec, užívali slovanští obyvatelé území na levém břehu Labe v okolí Hannoveru (obce Lüneburg, Lüchow, Süten). S přirozeným tlakem němčiny se dnes potýká území obývané Lužickými Srby, především dolnosrbská jazyková oblast (okolí Chotěbuzi).

I když jsou si západoslovanské jazyky blízké, ostatně jako všechny jazyky ze slovanské skupiny, není pro ně typická tak vysoká vnitřní jednota jako pro jazyky východoslovanské nebo jihoslovanské. V historické době byly v jednotlivých jazycích západních Slovanů provedeny specifické inovace, které jsou příčinou existence mnohdy značných jazykových rozdílů. Z tohoto důvodu západoslovanské jazyky můžeme rozdělit na tři skupiny: česko-slovenskou, lužickou a lechickou. O nejdůležitějších společných znacích západoslovanských jazyků i o charakteristikách tří uvedených skupin bude řeč později.

2. Historický vývoj západoslovanských jazyků v širším kontextu

Skupina jazyků slovanských patří k indoevropské jazykové rodině. Indoevropské jazyky, jimiž hovoří obyvatelé téměř celé Evropy a Indie, mají svůj původ ve společném indoevropském prajazyce. S určitostí nevíme, kdy a kde tento prajazyk vznikl, avšak předpokládáme, že pravlastí praindoevropských plemen bylo rozsáhlé území mezi střední Evropou a střední Asií. Indoevropané byli kočovníci a pastevci - dokazují to četné názvy chovných zvířat. Zemědělská terminologie byla však chudá. Na území lesů a stepí bylo totiž zemědělství při tehdy existující technologii vyloučeno. Na přelomu 4. a 3. tisíciletí př. Kr. nastává rozpad společného prajazyka. Dů-

vodem bylo zřejmě hledání nových teritorií ve vzdálenějších částech Evropy a Asie. Tento rozpad probíhal asi tisíc let a jeho výsledkem byl vznik různých indoevropských dialektů. K nim patřily také dialekty baltoslovanské (slovanské a baltské jazyky - litevština a lotyšština - mají některé shodné znaky), z nichž se přibližně v polovině 2. tisíciletí př. Kr. vydělila praslovanština. Slované původně osidlovali území od Baltu po Karpaty a od Odry po střední Desnu a horní Donec (dnes na území Ukrajiny). Velká teritoriální expanze Slovanů na východ a jih vyvolala pozvolný rozpad jednotného prajazyka, který dal v průběhu 6. - 9. století vzniknout třem jazykovým skupinám: západní, východní a jižní. Do těchto tří skupin spadají také moderní slovanské jazyky (západní: polština, dolní a horní lužická srbština, čeština, slovenština, kašubština; východní: ruština, ukrajinština a běloruština; jižní: bulharština, srbština, chorvatština, slovinština a makedonština). Západoslovanské jazyky se vnitřně dělí, jak již bylo řečeno, na skupinu česko-slovenskou, lužickou a lechickou, přičemž skupina lužická, jež se vyznačuje jen nepočtenými inovacemi, je jakýmsi přechodným stupněm mezi češtinou, širěji česko-slovenskou skupinou, a polštinou. Existenci dvou nejcharakterističtějších skupin potvrzují četné příklady, z nichž jsou zřejmé specifické jazykové inovace. Například srovnání češtiny a polštiny jasně prokazuje, že každý z jazyků prošel ve své skupině odlišným vývojem: *reka* - *ruka*; *pięć* - *pět*; *lato*, *w lecie* - *léto*, *v létě*; *biały* - *bielíć*, *bílý* - *bílit*; *wilk*, *kark* - *vlk*, *krk*.

3. Společné znaky západoslovanských jazyků

I přes existenci četných rozdílů charakterizuje západoslovanské jazyky řada důležitých společných rysů. Radíme k nim zejména tyto:

- vznik dásňového *š* na místě zadopatrových souhlásek při II. a III. palatalizaci: pol.: *wszystek*, *musze*; čes.: *všechn*, *mouše*; slov.: *všetok*, *muše*; dluž.: *wšen*, *muše*; hluž.: *wšón*, *muše* X rus.: *весь*, *муха*; praslov.: *vьxь, *stsl.*: *musě*
- přechod praslovanských skupin *tj* a *kt'* v *c* a skupiny *dj* v *dz* (v češtině v *z*): pol.: *świeca*, *noc*, *miedza*, *cudzy*; čes.: *svíce*, *noc*, *meze*, *cizí*; slov.: *svieca*, *noc*, *medza*, *cudzí* X rus.: *свеча*, *ночь*, *межда*, *чужой*; praslov.: *světja, *noctь, *medja, *tjudjь
- zachování praslovanské skupiny *tl*, *dl*: pol.: *radło*, *mydło*, *wiedli*; čes.: *rádlo*, *mýdlo*, *vedli*; slov.: *radlo*, *mydlo*, *vedli*; dluž./hluz.: *pletl*, *radlo*, *mydło* X rus.: *мыло*, *вели*
- zachování praslovanské skupiny *kv'*, *gv'* na počátku slova před předními samohláskami (*ě*, *i*): pol.: *kwiat*, *gwiazda* (L. sg. *kwiecie*, *gwieździe*); čes.: *květ*, *hvěz-*

da; slov.: *kviet, hviezda*; dluž.: *kwět, gwězda*; hluž.: *kwět, hwězda* X rus.: *цвет, звезда*

- změna praslovanských spojení *pj, bj, mj, vj* na *p/p', b/b', m/m', v/v'* (tvrdé varianty souvisejí s pozdější česko-slovenskou depalatalizací retnic): pol.: *kupię, ziemia*, čes.: *koupím, země*; slov.: *kúpim, zem* X rus.: *куплю, земля*

Jako doplňkové kritérium bychom mohli uvést skutečnost, že všechny západoslovanské jazyky mají dynamický a stálý přízvuk (čeština, slovenština, dolní a horní lužičtina a jižní kašubština na první slabice, polština na druhé slabice od konce slova). Pouze část kašubského území zachovává pohyblivý přízvuk.

4. Zásadní rozdíly mezi západoslovanskými jazyky

Jak již bylo řečeno, nejvíce rozdílů lze najít mezi česko-slovenskou a lechickou skupinou západoslovanských jazyků. Můžeme uvést ty nejcharakterističtější a ilustrovat je na příkladech:

- zachování nosovek v polštině a jejich změna v ústní samohlásky v češtině, slovenštině a obou lužických srbštinách: pol.: *ręka, mięso, pięć*; čes.: *ruka, maso, pět*; slov.: *ruka, mäso, päť*; dluž.: *ruka, męso, pięć*; hluž.: *ruka, mjaso, pjec*
- provedení depalatalizace *'e → 'o* (polština, lužičtina), *ě → 'a* (polština):
- pol.: *żona, czolo, biore, niose, las, światło, miasto, miara, wiara*; čes.: *žena, čelo, беру, nesu, les, světlo, město, mira, víra* (do 15. stol. *miera, viera*)
- rozdíl v provedení metatezy ve skupinách *tort, tolt, tert, telt*, v polštině a lužické srbštině vznikly skupiny *trot, tlot, tret, tlet*, kdežto v československé skupině spojení *trat, tlat, trět, tlět*: pol.: *krowa, głowa, brzeg, mleko*; čes.: *kráva, hlava, břeh, mléko*; slov.: *krava, hlava, breh, mlieko*
- vokalizace slabikotvorných souhlásek v polštině a lužičtině: čes.: *vrba, vlk, hrnek, vlna*; pol.: *wierzba, wilk, garnek, wełna*; dluž.: *w'erba, w'elk, gjarnc, walma*; hluž.: *wjerba, wjelk, hornc, wołma*
- zánik kvantity samohlásek v polštině a lužičtině, naopak její zachování v češtině

Další znaky, kterými se jednotlivé západoslovanské jazyky odlišují a které vznikly jako následek specifických jazykových inovací, je možno vysledovat v připojených textech. Tyto texty jsou určeny ke konfrontační analýze živých západoslovanských jazyků.

5. Texty

Čeština

Na počátku stvořil Bůh nebe a zemi. Země pak byla nesličná a pustá, a tma byla nad propastí, a Duch Boží vznášel se nad vodami. I řekl Bůh: Buď světlo! I bylo světlo. A viděl Bůh světlo, že bylo dobré; i oddělil Bůh světlo od tmy. A nazval Bůh světlo dnem, a tmu nazval nocí. I byl večer a bylo jitro, den první. Řekl také Bůh:

Buď obloha u prostřed vod, a děl vody od vod! I učinil Bůh tu oblohu, a oddělil vody, kteréž jsou pod oblohou, od vod, kteréž jsou nad oblohou. A stalo se tak. I nazval Bůh oblohu nebem. I byl večer a bylo jitro, den druhý. Řekl také Bůh: Shromážděte se vody, kteréž jsou pod nebem, v místo jedno, a ukaž se místo suché! A stalo se tak. I nazval Bůh místo suché zemi, shromáždění pak vod nazval mořem. A viděl Bůh, že to bylo dobré. Potom řekl Bůh: Zplod' země trávu, a bylinu vydávající símě, a strom plodný, nesoucí ovoce podlé pokolení svého, v němž by bylo símě jeho na zemi. A stalo se tak. Nebo země vydala trávu, a bylinu nesoucí semeno podlé pokolení svého, i strom přinášející ovoce, v němž bylo símě jeho, podlé pokolení jeho. A viděl Bůh, že to bylo dobré. I byl večer a bylo jitro, den třetí. Opět řekl Bůh: Buďte světla na obloze nebeské, aby oddělovala den od noci, a byla na znamení a rozměření časů, dnů a let. A aby svítila na obloze nebeské, a osvětlovala zemi. A stalo se tak. I učinil Bůh dvě světla veliká, světlo větší, aby správu drželo nade dnem, a světlo menší, aby správu drželo nad nocí; též i hvězdy. A postavil je Bůh na obloze nebeské, aby osvětlovala zemi; A aby správu držela nade dnem a nocí, a oddělovala světlo od tmy. A viděl Bůh, že to bylo dobré. I byl večer a bylo jitro, den čtvrtý. (Mat. 1, 1-19; Bible Kralická)

Slovenština

Na počiatku stvoril Boh nebo a zem. Zem však bola pustá a prázdna, tma bola nad priepasťou a Duch Boží sa vznášal nad vodami. Tu povedal Boh: „Buď svetlo!“ a bolo svetlo. Boh videl, že svetlo je dobré; i oddelil svetlo od tmy. A Boh nazval svetlo „dňom“ a tmu nazval „nocou“. A nastal večer a nastalo ráno, deň prvý. Potom Boh povedal: „Buď obloha uprostred vôd a staň sa delidlom medzi vodami a vodami!“ I urobil Boh oblohu a oddelil vody, ktoré boli pod oblohou, od vôd, ktoré boli nad oblohou. A stalo sa tak. A Boh nazval oblohu „neboom“. A nastal večer a nastalo ráno, deň druhý. Potom Boh povedal: „Vody, ktoré ste pod nebom, zhromaždite sa na jedno miesto a ukáž sa súš!“ A stalo sa tak. A Boh nazval súš „zemou“ a zhromaždište vôd nazval „morom“. A Boh videl, že je to dobré. Tu Boh povedal: „Zem, vyžeň trávu, rastliny s plodom semena a ovocné stromy, prinášajúce plody, v ktorých je ich semeno podľa svojho druhu na zemi.“ A stalo sa tak. Zem vyhnala trávu a rastliny s plodom semena podľa svojho druhu i stromy, prinášajúce ovocie, v ktorom je ich semeno podľa svojho druhu. A Boh videl, že je to dobré. A nastal večer a nastalo ráno, deň tretí. Tu Boh povedal: „Buďte svetlá na nebeskej oblohe na oddelovanie dňa od noci! A buďte na znamenie pre obdobia, dni a roky! I buďte svetlami na nebeskej oblohe, aby ste osvetľovali zem!“ A stalo sa tak. A Boh urobil dvoje veľkých svetiel: väčšie, aby vládlo nad dňom, a menšie, aby vládlo nad nocou, a aj hviezdy. Umiestnil ich na nebeskej oblohe, aby osvetľovali zem a aby vládli nad dňom a nad nocou a oddelovali svetlo od tmy. A Boh videl, že je to dobré. A nastal večer a nastalo ráno, deň štvrtý. (Mat. 1, 1- 19; Sväté Písmo, Rím 1995)

Polština

Na początku Bóg stworzył niebo i ziemię. Ziemia zaś była bezładem i pustkowiem: ciemność była nad

powierzchnią bezmiaru wód, a Duch Boży unosił się nad wodami. Wtedy Bóg rzekł: Niechaj się stanie światłość! I stała się światłość. Bóg widząc, że światłość jest dobra, oddzielił ją od ciemności. I nazwał Bóg światłość dniem, a ciemność nazwał nocą. I tak upłynął wieczór i poranek - dzień pierwszy. A potem Bóg rzekł: Niechaj powstanie sklepienie w środku wód i niechaj ono oddzieli jedne wody od drugich! Uczyniwszy to sklepienie, Bóg oddzielił wody pod sklepieniem od wód ponad sklepieniem; a gdy tak się stało, Bóg nazwał to sklepienie niebem. I tak upłynął wieczór i poranek - dzień drugi. A potem Bóg rzekł: Niechaj zbiorą się wody spod nieba w jedno miejsce i niech się ukáže powierzchnia sucha! A gdy tak się stało, Bóg nazwał tę suchą powierzchnię ziemią, a zbiorowisko wód nazwał morzem. Bóg widząc, że były dobre, rzekł: Niechaj ziemia wyda rośliny zielone: trawy dające nasiona, drzewa owocowe rodzące na ziemi według swego gatunku owoce, w których są nasiona. I stało się tak. Ziemia wydała rośliny zielone: trawę dającą nasienie według swego gatunku i drzewa rodzące owoce, w których było nasienie według ich gatunków. A Bóg widział, że były dobre. I tak upłynął wieczór i poranek - dzień trzeci. A potem Bóg rzekł: Niechaj powstaną ciała niebieskie, świecące na sklepieniu nieba, aby oddzielały dzień od nocy, aby wyznaczały pory roku, dni i lata; aby były ciałami jaśniejącymi na sklepieniu nieba i aby świeciły nad ziemią. I stało się tak. Bóg uczynił dwa duże ciała jaśniejące: większe, aby rządziło dniem, i mniejsze, aby rządziło nocą, oraz gwiazdy. I umieścił je Bóg na sklepieniu nieba, aby świeciły nad ziemią; aby rządziły dniem i nocą i oddzielały światłość od ciemności. A widział Bóg, że były dobre. I tak upłynął wieczór i poranek - dzień czwarty. (Mat. 1, 1 - 19; Biblia Tysiąclecia)

Literatura:

- Bednarczuk, L. (red.): Języki indoeuropejskie. Warszawa 1988.
 Erhart, A.: Indoevropské jazyky. Praha 1982.
 Horálek, K.: Úvod do studia slovanských jazyků. Praha 1962.
 Krajčovič, R.: Slovenčina a slovanské jazyky. Bratislava 1974 (nově 2003).
 Lamprecht, A.: Praslovanština. Brno 1987.
 Lamprecht, A., Šlosar, D., Bauer, J.: Historická mluvnice češtiny. Praha 1986.
 Lehr-Splawiński, T., Kuraszkiwicz, W., Sławski, F.: Przegląd i charakterystyka języków słowiańskich. Warszawa 1954.
 Večerka, R.: Úvod do slovanské jazykovědy. Brno 1977.
 Večerka, R.: Základy slovanské filologie a staroslověnštiny. Brno 2002.
 Weingart, M. (red.): Slovanské spisovné jazyky. Praha 1937.

Kašubština

Na zôczątkù bëło Słowò, a Słowò bëło ù Bòga i Bògã bëło Słowò. Òno bëło na zôczątkù ù Bòga. Przez Nie wszëtškò sã stãlo, a bez Niegò nick sã nie stãlo, co je stoné. W Nim bëło zëcé, a zëcé bëło widã lëdzy, a wid ò cemkù swiëcy, i cemk gò nie przemógł. Bël człowiek pòslóny òd Bòga. Jan bëło jegò miono. Nen przëszedł na swiòdzenié, bë dól dokòz ò widze, zëbë wszëtccë ùwierzëlë przez niego. Òn nie bël widã, le zëbë dól dokòz ò widze. Bël pròwdzëwi wid, co òbswiecywò kòzdégò człowika, czëj przëchòdò na swiat. Bëło [Słowò] na swiece i swiat sã przez Nie stòł, le swiat Jegò nie pòznòł. Przëszło do swòjich, le swòji Je nie przëjälë, a tim, co Je przëjälë, dało jima mòc, zëbë sã stelë Bòzima dzecama, Tima, co wierzą w Jegò miono, co nié ze krëwi ani z lakòtë całã, ani z wòle chłopa, le z Bòga sã narodzëlë. A Słowò stãlo sã całã, i zamieszkało midzë nama. I òbzërelë më Jegò chwałã, chwałã, jakã Jednorodzony mò òd Òjca, pòłny łasczi i pròwdë. (J 1, 1-14; Ewanielëjò wedle sw. Jana, Piesniò ò Przedwiecznym Słowie)

Lužická srbština horní

Hlej, k pođnju zbëhaju so mòdre hory,
 K połnocy cëmna hola strážuje;
 K nim a w njej tuleju so bële dwory
 A zemja tuk a tyće daruje.
 Praj, serbski kraj hač njeje raj?
 Wón kryje nas, wón žiwi nas,
 Wón spochi z nami swjeći kwas.

(Serbski narod, fragment básně)

VÝCHODOSLOVANSKÉ JAZYKY

JÍŘÍ GAZDA

Východoslovanské jazyky tvoří skupinu tří blíže příbuzných slovanských jazyků: běloruštiny, ruštiny a ukrajinštiny. V současné době jimi - především na území Běloruska, Ruské federace a Ukrajiny - mluví asi 240 milionů lidí.

Počátky východoslovanských jazyků (stejně jako ostatních slovanských jazyků) sahají hluboko do minulosti. Předpokládá se, že přibližně v období 2.–1. tisíciletí př. n. l. se ze skupiny dialektů indoevropské jazykové rodiny vyčlenil jazykový útvar společný předchůdcům dnešních Slovanů – „protoslovanský“, na přelomu tisíciletí (zhruba do 7. století n. l.) označovaný jako praslovánština. První Slované osídlovali zhruba území od středního toku Dněpru na východě po území horního toku Visly na západě evropského území.

V 6.-7. stol., v době po stěhování národů došlo k rozpadu praslovanské etnicko-jazykové jednoty a zformovaly se tři blíže příbuzné skupiny: východní (staroruská národnost), západní (Poláci, Češi, Slováci, lužičtí Srbové, polabští Slované) a jižní (po složité diferenciaci je dnes současný stav tento: Slovinci, Bulhaři, Charváti, Makedonci, Srbové, Bosňané a Černohorci).

Předkové východních Slovanů, kteří v 6.-7. stol. sídlili na území kolem středního toku Dněpru a přilehlých oblastí, postupně migrovali na sever a východ, částečně na jih a jihovýchod. V 9. století žili východní Slované na rozsáhlém území horních toků Oky, Volhy a Donu, na západě až na území dnešní západní Ukrajiny a historického území Haliče.

Proces přechodu od praslovánštiny k jednotlivým slovanským jazykům byl dlouhý a složitý a souvisel s rozvojem raněfeudálních slovanských státních útvarů na rozsáhlém území jihovýchodní a východní Evropy v posledních stoletích 1. tisíciletí (osídlení rozsáhlého území s různými přírodními a klimatickými podmínkami, obchodní kontakty s různými sousedními národy na různém stupni kulturního vývoje – vliv na lexikální a sémantickou diferenciaci slovanských jazyků).

V průběhu historického vývoje slovanských jazyků došlo k jejich postupné diferenciaci na všech úrovních jazykových systémů (od hláskové podoby, přes gramatické jevy a slovní zásobu až po stylovou rozrůzněnost jazyků) až k dnešnímu stavu.

Východoslovanské jazyky se od západoslovanských a jihoslovanských liší řadou hláskových typologických zvláštností:

- tzv. „plnohlásim“: -oro-, -olo-, -ere- (rus. a ukr. *город, молоко*; blr. *горад, малако*)
- souhláskami /č/, /ž/ tam, kde je v zsl. jazycích /c/, /z/ (rus. *свеча*, ukr. *свіча*, blr. *свѣча* x čes. *svíce*, rus. *межа, печь* x čes. *mez, pec*)
- důsledným užíváním tzv. epetentického /l/ po retných souhláskách uprostřed slov tam, kde v psl. bylo spo-

jení retnice s /j/ (rus., ukr., blr. *земля* x čes. *země* pol. *ziemia*)

Do 14. stol. se východoslovanské jazyky lišily pouze na úrovni dialektů, nikoliv samostatných jazyků – mluví se o tzv. staroruském jazyce („drevněrusskij jazyk“ – slovem „Rus“ a jeho deriváty – odtud kořeny „rus“, resp. „ros“ z pův. ruotsi - se původně ugrofinsky označovali vikingové, varjagové, tedy příslušníci severogermánských bojových družin, kteří vlastně vytvořili první stát východních Slovanů), resp. starém jazyku východních Slovanů, který se vyvinul z tzv. obecné východoslovánštiny (rus. obščevostočno-slavjanskij jazyk).

Staroruský jazyk (9.–14. stol.) se zformoval v období existence Kyjevské Rusi, prvního státního útvaru na východoslovanském území.

Na konci 10. stol. v souvislosti s cyrilometodějskou misí a šířením křesťanství vzniká písemnictví východních Slovanů (písmem je hlaholice a cyrilice – překlady bible a bohoslužebných knih) a současně vznikají dva příbuzné, avšak geneticky a funkčně odlišné jazyky, které se navzájem ovlivňovaly – běžně mluvený staroruský jazyk a staroslověnština (církvní slovanština) – jazyk náboženských obřadů (tzv. diglosie).

Ve 12. stol. začíná proces postupného rozpadu Kyjevského státu, vznikají mocenská centra na severu a severovýchodě východoslovanského území (Vladimír, Suzdal, Rostov), začíná proces nářeční diferenciaci jednotného východoslovanského (staroruského) jazyka. Ve 14.-15. stol. v souvislosti se sociálněhistorickými procesy konsolidace východních Slovanů kolem tří hlavních mocenských center – Moskvy, Kyjeva, a Litevského knížectví - probíhá formování ruského (severovýchodní dialektu – „velkorusové“), ukrajinského (jižní dialektu – „malorusové“), a běloruského (západní dialektu) jazyka.

http://www.lit45.chat.ru/leading/01_02.html

Ruština

Nejrozšířenější vsl. jazyk, je mateřským jazykem asi 150 mil. lidí na celém světě (asi 120 mil. v Ruské federaci, zhruba 25 mil. v USA, Kanadě, Izraeli a evropských zemích).

Od konce období východoslovanské jednoty ve 14. stol. až do 17. stol. se formuje samostatný jazyk Moskevské Rusi, jehož základem byly východoslovanské dialekty středního Ruska.

V 17. stol. se vytvářejí společensko-ekonomické podmínky pro vznik samostatných východoslovanských národů a jejich jazyků.

V 18. a na poč. 19. stol. se začíná rozvíjet světské písemnictví (oddělení „občanského“ a církevního písma), vědeckotechnická, vojenská, námořní a administrativní terminologie – do ruštiny se dostává množství slov

z cizích jazyků. Různost jazykových variet vedla k nutnosti stanovení norem spisovného jazyka (M. V. Lomonosov – teorie tří stylů). Trediakovskij, Fonvizin, Děržavin, Radiščev, Karamzin a další spisovatelé připravili půdu pro reformu ruského jazyka, dovršenou dílem A. S. Puškina (19. stol. - dotvoření základních norem současné spisovné ruštiny). Na vývoj a formování spis. ruštiny měli velký vliv ruští spisovatelé 19.-20. stol. (Gribojedov, Lermontov, Gogol, Turgeněv, Dostojevskij, Tolstoj, Čechov aj.).

V 20. stol. v období existence sovětského státu se spisovná ruština stává hlavním dorozumívacím prostředkem nejen příslušníků ruského národa (ústup teritoriálních dialektů), ale také dalších slovanských i neslovanských národů a národností, žijících na území Sovětského svazu. Oficiální jazyk sovětského období trpěl ideologickými deformacemi, jazykový systém se však nepřestával dále rozvíjet a obohacovat, stabilizovaly se jazykové normy. Vzrostla role ruštiny v mezinárodní komunikaci a zájem o její studium v zahraničí (v r. 1975 se ruštině na celém světě učilo asi 18 mil. lidí).

Od poloviny 80. let 20. stol. dochází v ruštině k dramatickým změnám, vyvolaným zásadními společensko-politickými změnami ve střední a východní Evropě (deideologizace a nová ideologizace jazyka, sémantické posuny a změny, změna stylových norem a míšení stylů, nové principy a formy komunikace, nové typy a formy mluvených i psaných textů, živelná demokratizace jazyka a komunikace).

Obecně slovanský základ ruštiny byl v průběhu historického vývoje do značné míry formován cizojazyčnými vlivy (prvky církevněslovanské, vliv řečtiny a latiny, turekotských a evropských jazyků), v současnosti se prosazuje zejména silný vliv angličtiny (terminologie, jazyk publicistiky, slang mládeže).

Některé typologické zvláštnosti:

- pohyblivý kvantitativní přízvuk
- v minulém čase nemá pomocné sloveso *být* (*ja napisal = napsal jsem*)
- v přítomném čase chybí spona, u sloves používá osobních zájmen (*on durak = je hlupák*)
- v přechodnících nerozlišuje rody
- časté neosobní vyjadřování (*kak nam byt' = co si počneme*)
- produktivita tvoření slov skládáním, častá zkratková slova

Psáno:

Он пишет письмо своему другу.

Výslovnost:

on piš-→t piš'mo sv-↔j-↔mu drugu

Česky:

Píše dopis svému příteli.

<http://www.krugosvet.ru/articles/82/1008212/1008212a1.htm>

<http://www.primavista.ru/dictionary/lang/russian.htm>

<http://gramota.ru/>

Běloruština

Bělorusky mluví asi 7 mil. osob v Běloruské republice, přibližně 1 mil. mimo Bělorusko.

Běloruština vzniká ve 14. stol., kdy se spolu s ukrajinštinou vydělila ze staroruského jazyka společného všem východním Slovanům.

Písemné památky s rysy b. jazyka se objevují ve 13. stol, staroběloruský spis. jazyk se utvářel od poloviny 15. stol. Počátky spisovné b. spadají do 16. stol., kdy b. byla státním jazykem Litevského velkoknížectví (činnost Franciska/Francišaka Skaryny/Skoriny – zakladatel b. knihtisku, první překlad bible do b. vydaný v Praze). Na literární činnost a jazykové snahy Skaryny navázali v náboženských žánrech S. Budnyj, V. Tjapinskij, S. Zizanij, L. Karpovič, M. Smotrickij. Po připojení Litvy k Rusku ztratila b. svůj význam.

V 17. stol. na území Běloruska dominovala v oficiální psané komunikaci polština (násilná polonizace), novodobý spis. b. jazyk vznikl během 17. stol., souvisle se rozvíjí na přelomu 19.-20. stol. (M. Bogdanovič). Plnoprávnosti dosáhla po r. 1917 v rámci SSSR. Od 30. let 20. stol. – násilný proces další rusifikace b. a úpadek národního sebeuvědomění Bělorusů, zejména po 2. světové válce.

Současná jaz. situace je nepřehledná. Státními jazyky Běloruska jsou běloruština a ruština, většina obyvatelstva ve městech mluví rusky, venkov je spíše běloruský, spisovná b. však nemá prestiž jako jazyk vzdělání a karierního růstu. V samotném Bělorusku nejsou doceněna vynikající bělorusky psaná literární díla V. Bykava, A. Adamoviče, V. Karatkeviče a dalších b. spisovatelů.

B. intelektuálové se snaží pozvednout prestiž běloruského jazyka a kultury, existují bělorusky psaná periodika (Literatura i mastactva, ARCHE), b. webové stránky, poskytující informace o Bělorusku (http://members.nbc.com/_XMCM/nasa_niva), nebo texty nejvýznamnějších literárních děl (<http://www.bk.knihi.com>)

Pracuje se na vytváření b. terminologie v různých vědeckých oblastech, dosahuje se určitých výsledků, nejsou však dostatečně využívány.

Běloruština se dělí na severovýchodní a jihozápadní dialekty, středoběloruská a poleská nářečí. Běloruská nářečí plynule přecházejí do ruš. a ukr. Hláskový systém současné běloruštiny odráží historickou příbuznost s ruštinou. Typické pro b. je tzv. „dzekání“ a „cekání“ (*d', t' > dz, c: děti = dzeci*), „jakání“ (*e > ja: nesu = njasu*), „akání“ (*o > a: noha = naga*), dále zdvojení a předsovňování hlásek (*v noci = nočcu, jeseň = voseň, úterý = autorak*), přechod *g > h* atd. Slovní zásobou se blíží západoslovanským jazykům, slova církevněslovanského (staroslověnského) původu většinou chybí. Přejímky z polštiny, němčiny, latiny, litevštiny. Píše se upravenou azbukou s fonetickým pravopisem, který respektuje akání a jakání.

Psáno: Ён пиша пісьмо свайму другу.

Výslovnost: jon piša piš'mo svajmu drugu

Česky: (On) Píše dopis svému příteli.

<http://www.krugosvet.ru/articles/80/1008062/1008062a1.htm>

<http://www.primavista.ru/dictionary/lang/byelorussian.htm>

<http://phf.grsu.by/Fakultet/spec/002/spc>

Ukrajinašтина

Jeden z oficiálních státních jazyků Ukrajiny (společně s ruštinou). U. mluví asi 35 mil. osob na Ukrajině (asi 40 mil. na území bývalého SSSR), 1,5 mil. za hranicemi (Slovensko, Polsko, Moldávie, Rumunsko, Německo, Kanada, USA). Jeden z pracovních jazyků OSN.

U. se formovala na základě teritoriálních dialektů staroruského jazyka v několika etapách. V raném období (14.-16. stol.) u. pokračovala v tradicích spisovného jazyka Kyjevské Rusi. Vedle jazyka, který vznikl na základě místních dialektů, existoval na území dnešní Ukrajiny spisovný knižní jazyk společný pro východní a jižní Slovany (staroslověnština). V době, kdy současná ukr. a běloruská území byla součástí Velkoknížectví litevského se na základě starorus. jazyka začal formovat společný spisovný ukrajinsko-běloruský jazyk. Současně se v tomto období začaly utvářet specifické rysy u. jazyka.

V 16.-17. stol. na Ukrajině existovali dva jazyky: „slovansko-ruský“ jazyk vzniklý jako výsledek vzájemného působení církevní slovanštiny a staroruského jaz., používaný jako jazyk církevních obřadů, a tzv. „prosta mova“ („ruska mova“), založená na běžně mluvené ukrajinaštině a staré spis. ruštině.

V procesu etnické konsolidace ukr. národa u. získávala specifické rysy při zachování vnitřního nářečního členění (severní, jihozápadní a jihovýchodní nářečí).

Současná u. se zformovala na bázi poltavsko-kyjevského dialektu (střední Podněproví) na přelomu 18.-

19. stol. Utváření specifických rysů spisovné u. ovlivnilo začlenění západoukrajinského území a Zakarpatské Ukrajiny (Podkarpatské Rusi) do etnokulturních a sociálně-politických procesů v rámci Rakousko-Uherska.

Koncem 19. a na začátku 20. stol. bylo oficiální užívání u. omezováno a zakazováno, rozvoj spis. jazyka umožnila až revoluce 1917.

Současná jazyková situace Ukrajiny a postavení u. jsou složité. Na většině území existuje faktický bilingvismus (dvojjazyčnost), otázka vztahu ruštiny a u. je dosud předmětem politických a ideologických sporů.

Ukrajinské písemnictví se od 14. stol. rozvíjelo na základě cyrilice.

V ukajinaštině existuje bohatá umělecká literatura, vytvářená od 16. stol. (I. Kotljarevskij, T. Ševčenko, I. Franko, M. Kocjubinskij, J. Janovskij, O. Gončar), vědecká literatura, politické dokumenty atd. Jsou rozpracovány stylistické prostředky pro vědecké, oficiální a další typy textů.

Pro u. je příznačná změna *ě, o, e > i* v jednoslabičných slovech (*bis = bės, pid = pod, lid = led*), neměkčení před původním *i, e* (*nesty = nésti*), zdvojení a předsouvání hlásek (*vin = on*), *g > h* (rus. *Gri-gorij* – ukr. *Hryhoryj*). Chybí akání, nepřízvučné samohlásky se na rozdíl od r. nemění. Mluvnice je blízká běloruské, slovní zásoba se blíží západoslovanským jazykům. Píše se upravenou azbukou (fonetický pravopis).

Psáno: Він пише листа своєму другу

Výslovnost: vin pyše lysta svojemu druhu

Česky: (On) Píše dopis svému příteli.

<http://www.krugosvet.ru/articles/82/1008242/1008242a1.htm>

<http://www.primavista.ru/dictionary/lang/ukrain.htm>

<http://ukrainian.newmail.ru/>

Literatura

Horálek, K.: Úvod do studia slovanských jazyků. Praha 1962.

Krupa, V. - Genzor, J.: Jazyky sveta v priestore a čase. Veda, Bratislava 1996.

Klégr, A. - Zima, P. a kol.: Světem jazyků. Albatros, Praha 1989.

Leška, O.: Jazyk v strukturním pojetí. Kapitoly ze synchronní a diachronní analýzy ruštiny. Praha 2003.

Petr, J.: Základy slavistiky. SPN, Praha 1984.

JIHOSLOVANSKÉ JAZYKY

PAVEL KREJČÍ

Jižní skupina slovanských jazyků – třebaže v rámci slovanského světa územně i počtem obyvatel nejmenší – se zdá být nejpěstřejší. Na území cca 367 tis. km², což je „o Kosovo“ více než rozloha dnešního Německa, se v současnosti nachází šest slovanských státních útvarů, v nichž se hovoří šesti úředními slovanskými jazyky: **srbsky** (v Srbsku a Černé Hoře a v Bosně a Hercegovině), **chorvatsky** (v Chorvatsku a v Bosně a Hercegovině), **bosensky** (v Bosně a Hercegovině), **slovinsky** (ve Slovinsku), **makedonsky** (v Makedonii) a **bulharsky** (v Bulharsku). Počet mluvčích těchto jazyků je v uvedených zemích necelých 29 miliónů. Pro nejvíce mluvčích je mateřským jazykem srbština (српски језик/srpski jezik, asi 10,5 mil.), bulharština (български език, asi 7,5 mil.) a chorvatština (hrvatski jezik, asi 5 mil.). Bosensky (bosanski/bošnjački jezik) hovoří přibližně 2 mil. osob, slovinsky (slovenski jezik) rovněž a makedonsky (македонски јазик) pak asi 1,5 mil. jižních Slovanů.

Slovinci, Chorvati, Bosňáci a Srbové, v menší míře i ČernoHORCI používají latinské písmo, zčásti inspirované českým pravopisem (grafémy s diakritikou: *ć* [měkké č] [vyjma slovin.], *č*, *š*, *ž*, spřežky *lj* [ʎ], *nj* [ɲ], *dž*, zvláštní znak *đ* [měkké dž] [vyjma slovin.], někdy též zapisovaný spřežkou *dj*). Cyrilici užívají Bulhaři, Makedonci, ČernoHORCI a Srbové (vzájemné odlišnosti: bulh. má samostatné grafémy pro hláskové kombinace [št] – *шт*, [ju] – *ю*, [ja] – *ја*, foném [dž] zapisuje spřežkou *дж*, foném [j] zapisuje jako *ѝ*, grafémem *ѣ* označuje temný vokál [ã], grafém *ь* neoznačuje žádný foném, ale jen měkkost konsonantu před *o* /př. *Кольо* „Koljo“/; srb. a mak. mají zvláštní grafémy pro fonémy [dž] – *џ*, [ʎ] – *љ*, [ɲ] – *њ*, srb. dále pro [měkké č] – *ћ* a [měkké dž] – *ђ*, mak. pro [měkké k] – *ќ*, [měkké g] – *ѓ* a [dz] – *ѕ*; foném [j] zapisují z latinky převzatým písmenem *j*. Srbština tedy jako jediná používá víceméně rovnocenně oba grafické systémy, třebaže jako stylově vyšší se chápe cyrilice.

1. Jihovýchodní podskupina

Přehled jihoslovanských jazyků začneme jejich jihovýchodní, bulharsko-makedonskou podskupinou. Je to proto, že z této oblasti pochází též první spisovný slovanský jazyk – *staroslověština* (někdy nazývaná též starobulharština), která v 9. století sloužila k šíření křesťanství na Velké Moravě slovanskými věrozvěsty z Byzance Konstantinem-Cyrilem, jeho bratrem Metodějem a jejich žáky.

1.1. Bulharština

Vývoj **bulharštiny** šel po staroslověnském období zcela jiným směrem, než vývoj ostatních slovanských jazyků. Nejvíce se to projevilo v morfologii a syntaxi.

Zvláštními jevy, které jsou pro bulharštinu specifické, jsou:

- ztráta pádových koncovek pro vyjadřování pádových vztahů a jejich nahrazení analytickým, předložkovým vyjadřováním (*Daj knjigata na Jordan* „Dej tu knihu Jordanovi“);
- ztráta infinitivu (*Ne moga da govorja* „Nemohu mluvit“);
- afirmace určitého členu v postpozitivním postavení, který se vytvořil z postpozitivních ukazovacích zájmen (*kniga/knjigata* „kniha/ta kniha“, *čovек/čovекът* „člověk/ten člověk“);

Pozn.: makedonská spisovná norma má kromě t-členu ještě v-člen a n-člen (*čovек – човек* „tento člověk“, *čovекот* „ten člověk“, *čovекон* „tamten člověk“);

- analytické prefixální vyjadřování komparativu a superlativu u adjektiv a adverbii pomocí formantů *po-* a *naj-* připojených k pozitivu (*visok / po-visok / naj-visok* „vysoký / vyšší / nejvyšší“);
- specifická samohláska, která se v bulharštině zapisuje písmenem *Ѣ*, v přepisu do latinky pak *Ā* a jejíž výslovnost zní [↔], tj. tzv. *temné, zadní a*, které představuje: a) vokalizaci psl. tvrdého jeru *ъ* (*сѣн – č. sen*), b) střídnici za psl. nosovku *ѡ* (*пѣт „cesta“ – č. pout*) nebo c) průvodní vokál u slabikotvorných *r, l* (*кървав, пълно* „krvavý, plný“);

Pozn.: v makedonské spisovné normě se vokál [↔] nevyskytuje, tvrdý jer prošel vokalizací na *O* (*сон*; určitý tvar *sonot* x bulh. *сѣнат*), střídnice za psl. nosovku *ѡ* je *A* (*пат*), *r* je slabikotvorné jako v češtině a *l* uprostřed slabiky má u sebe průvodní vokál *o*;

- zdvojení předmětu (*Vidjach go momčeto* „Viděl jsem ho [toho chlapce]“);
- tvoření budoucího času pomocí částice *šte* odvozené od původního modálního slovesa „chtít“, a to jak u nedokonavých, tak i u dokonavých sloves;

Pozn.: makedonská norma má na tomto místě foneticky odpovídající částici *k'e*;

- značně bohatý temporální systém, který se vyznačuje též aktivním užíváním jednoduchých slovesných časů – aoristu a imperfekta (aor. *poglednach, pogledna, pogledna – poglednachme, poglednachte, pogledna-cha* „podíval jsem se, ...“ / impf. *gledach, gledaše, gledaše – gledachme, gledachte, gledacha* „díval jsem se, ...“);
- specifický způsob vyjadřování tzv. nepřímé výpovědi („vyprávěcí způsob“).

To vše bulharštinu odlišuje od ostatních slovanských jazyků a přibližuje ji naopak k okolním neslovanským, ale rovněž navzájem geneticky odlišným jazykům: ru-

munštině, albánštině a řečtině. Na základě těchto shod byl zaveden pojem *balkánský jazykový svaz*, do něhož kromě uvedených jazyků patří ještě spisovná makedonština a zčásti též srbština (ani ne tak její spisovná podoba, jako její jižní dialekty).

Starobulharština (staroslověnština) byla jako spisovný jazyk bulharské říše oficiálně přijata roku 893 poté, co bulharský car Simeon přijal ve své říši Metodějovy žáky vyhnané knížetem Svatoplukem z Velké Moravy. Za jeho panování byly vytvořeny dvě významné literární školy (v Preslavi na východě říše a v Ochridu na jejím západě), z nichž vycházelo mnoho spisů především náboženského charakteru (církvní texty, pochvalná slova, ale i životy Konstantina a Metoděje), ale třeba i spis *O písmenech* tak řečeného mnicha Chrabra, což je vlastně ukázkový jazykovědný traktát. Dalšími významnými tvůrci té doby byli Kliment Ochridský (přisuzuje se mu nahrazení původního, Cyrilem vytvořeného písma *hlaholice* upravenými písmeny řecké abecedy – tzv. *cyrilici*), Naum Ochridský, Konstantin Preslavský nebo Joan Exarch. Po definitivním pádu bulharské říše (tzv. prvního bulharského carství) do byzantského područí (1018) končí i období nazvané později zlatým věkem bulharského písemnictví. Z hlediska vývoje spisovné bulharštiny se toto období nazývá starobulharským. Během tzv. druhého carství (1186-1396) je jako spisovný jazyk používána bulharská redakce církvní slovanštiny, třebaže v lehce modernizované podobě, o kterou se snažil trnovský patriarcha Evtimij a jím představovaná tzv. trnovská literární škola (zakladatel Teodosij Trnovský, dále Grigorij Camblak, Konstantin Kostenečki, aj.). Ani jeho snahy však již neodrážely mluvenou podobu bulharštiny té doby, neboť tento jazyk dosáhl od starobulharské doby výrazné proměny směrem k analytismu (proces byl završen koncem 15. století). Po začlenění bulharských zemí do osmanské říše uhasíná veškerý intelektuální život, včetně bulharského písemnictví. Končí také tzv. středobulharské období vývoje spisovného jazyka Bulharů a začíná první fáze novobulharského období.

Bulharské písemnictví se opětovně probouzí až během 17. století v podobě tzv. *damaskinů* – sborníků nábožensko-naučné literatury psané lidu srozumitelným jazykem, po vzoru překladů textů Řeka Damaskina Studita (ze 14. století). Vědomá péče o bulharský jazyk – a tím i druhá a poslední fáze novobulharského období – však přichází až s národněbuditelskou prací mnicha Paisije Chilendarského *Istorija slavjanobolgarskaja* (1762). Tímto spisem začíná dlouhodobá a strastiplná cesta od zastaralé církvní slovanštiny „ochucené“ mnoha ruscismy, srbismy a výrazy z běžně mluvené bulharštiny k moderní podobě spisovného bulharského jazyka. Dalšími přelomovými díly byly *Nedelnik* Sofronije Vračanského (1806), jehož jazyk se již dá nazvat národním, třebaže ještě obsahoval značné množství církvněslovanských elementů, a především *Bukvar s različni poučenija* (známý jako „riben bukvar“) Petra Berona (1824), který znamená definitivní rozchod s církvněslovanskou tradicí. Souběžně s otázkou míry přechodu od církvněslovanského jazyka k moderní bulharštině bylo třeba vyřešit též otázku nářeční báze, o kterou se bude moderní spisovná bulharština opírat (a s tím související otázku určení bulharského jazykového, tj. i ná-

rodního prostoru), a také problém bulharského pravopisu. Řešení těchto problémů bylo značně ztíženo neexistencí jednoho přirozeného bulharského kulturně-politického centra, které by vahou svého významu toto řešení ovlivňovalo. Úředním jazykem byla turečtina, jazykem obchodu a církve byla řečtina. Bulharština byla po čtyři století pouze jazykem prostého lidu, křesťanské „ráje“.

V první polovině 19. století vznikly na území Bulharska tři školy: 1. *církvněslovanská*, která za spisovný jazyk Bulharů prosazovala ruskou podobu církvněslovanského jazyka; argumentovala všeslovanskou srozumitelností a tradicí. Nevýhodou bylo, že normu tohoto jazyka prakticky nikdo neznal, neboť šlo fakticky o jazyk již mrtvý. Představitelé tohoto směru: Christaki Pavlovič (*Gramatika sloveno-bolgarskaja*, 1836), Konstantin Fotinov. 2. *slavjanobulharská*, která viděla východisko v kompromisu mezi církvní slovanštinou („starou bulharštinou“) a lidovou bulharštinou; církvněslovanská norma měla „přemostit“ rozdrobenost bulharských nářečí. Nevýhoda – umělost pravidel, nemožnost použít zásady v praxi. Představitel tohoto směru: Neofit Rilski (*Bolgarska gramatika*, 1835). 3. *novobulharská*, která zřetelně prosazovala příklon k živému lidovému jazyku. Orientace správná, problematické z hlediska vytvoření normy pro celý bulharský jazykový prostor bylo – jak se později ukázalo – opírání se pouze o východobulharská nářečí. Představitelé tohoto směru: Petăr Beron, Ivan Bogorov (*Părvička bălgarska gramatika*, 1844, 1848).

Po definitivním vítězství třetí koncepce se vzdělanci té doby střetli s dalšími problémy – totiž a) jaké nářečí zvolit jako bázi pro spisovný jazyk a b) jaká bude jeho pravopisná podoba. Výchozím nářečím pro spisovnou bulharštinu mohlo být v té době teoreticky kterékoliv, ale protože významná část (nikoliv však všichni) obrozen-ských pracovníků a vůbec kulturní inteligence 50. až 80. let 19. století pocházela z oblasti centrální a východní Staré planiny, tj. jazykově z oblasti východobulharských nářečí (kterými se také vyjadřovali), je pochopitelné, že důsledkem tohoto stavu bylo postupné prosazování těchto nářečí jako více prestižních a vytěšňování západobulharských nářečí jako méně prestižních. Byl to přirozený důsledek většího hospodářského a kulturního rozmachu východní části bulharského národního území, na rozdíl od té západní. Pokud jde o gramatickou normu, existovaly dvě školy: trnovská a plovdivská, osobitými, leč neakceptovatelnými názory přispíval básník a novinář Georgi Rakovski. S návrhy na uplatnění západobulharských norm přišel například Nikola Părvanov. Teprve po osvobození Bulharska a po vzniku knížectví se prosadily zásady trnovské školy. Po tomto konečném prosazení východobulharských nářečí coby báze pro spisovnou podobu moderního bulharského jazyka bylo ještě třeba dořešit pravidla pravopisu. Že byla tato otázka velice složitá, potvrzuje i to, že současný bulharský pravopis platí teprve od roku 1945.

1.2. Makedonština

Vznik **makedonské** spisovné jazykové normy byl do značné míry ovlivněn historicko-politickými okolnostmi. Zformování makedonského národního vědomí a makedonské spisovné jazykové normy má svůj politický počátek na Berlínském kongresu (1878), na němž bylo tehdej-

šími evropskými velmocemi rozhodnuto, že území nového bulharského státu nebude korespondovat s územím bulharského jazykového (národního) prostoru v podobě předběžně stanovené při podpisu rusko-turecké mírové dohody v San Stefanu u Cařihradu (přibližně rozsah tehdejšího bulharského exarchátu), ale omezí se jen na území mezi Dunajem a Starou planinou (území tzv. Mizie) a bývalý Sofijský sandžak. Tím došlo k oddělení Makedonie od ostatních bulharských zemí a k oslabení bulharského politického a kulturního vlivu v této oblasti, z čehož ve svých politických plánech těžili Srbové a Řekové. Za první významný plod vědomé snahy o konstituování makedonské spisovné normy bývá uváděn spis Krsteho Misirkova *Za makedonckite raboti* (1903). K uzavření procesu vytvoření makedonského národního vědomí a k jeho cílevědomému upevňování došlo až po druhé světové válce ustavením Lidové republiky Makedonie jako jedné z šesti republik Titovy Federativní lidové republiky Jugoslávie a zkonstruováním spisovného makedonského jazyka. Ten byl vytvořen na základě tzv. centrálních makedonských nářečí. Na konstituování spisovné makedonštiny má největší zásluhu Blaže Koneski (*Gramatika na makedonskiot literaturnen jazik 1-2*, 1952, 1954, *Pravopis so pravopisen rečnik*, 1950, *Istorija na makedonskiot jazik*, 1965).

Makedonská spisovná norma se od bulharské liší např. ve střídnici za psl. *jať* (*e*, v bulh. *e*, *'a*), v absenci fonému [x] a naopak v přítomnosti fonémů [k'], [g'], [dz] a [ň], na jejichž místě má bulharština [št], [žd], [z] a nepalatální [n] (*леб / хляб, дојдов / дојдох; свеќа / свеќа; меѓу / междy; ѕвезда / ѕвезда; патување / птуване*). Pravopis makedonštiny v podstatě kopíruje srbskou pravopisnou normu, namísto srbských grafémů *Ђ* a *Ѓ*, vyjadřujících souhlásky [tš] a [dž] má makedonština znaky pro vyjádření historicky analogických souhlásek [k'] a [g'] (*Ќ, Ѓ*) a navíc ještě grafém *Ѕ*, vyjadřující zvuk [dz]. Foném [dž], který bulharština zaznamenává spřežkou *ДЖ*, je v srbsčině i makedonštině zapisován znakem *Џ*. Se srbskou pravopisnou normou má makedonský pravopis společně i to, že vychází z pravidel foneticko-fonologických („piš, co slyšíš“), kdežto bulharština má pravopis etymologicko-morfologický (jako čeština).

2. Severozápadní podskupina

Do této podskupiny řadíme spisovné normy jazyků srbsko-chorvatského jazykového prostoru a rovněž slovinštinu. Všechny tyto jazyky vykazují flexi, mají zachovaný infinitiv a zjednodušený temporální systém (především slovinština) a svou gramatickou charakteristikou se nijak výrazně neliší od západoslovanských a východoslovanských jazyků. Specifikem je aktivní vyjadřování duálu ve slovinské deklinaci.

Fonetický obraz:

- na místě psl. jerů je *a* (sr/ch – *dan, san* „den, sen“), resp. *e* a *a* (sl – *sen, pasji* „sen, psí“);
- na místě nosovek *ǫ* a *ę* je *u/e* (sr/ch – *put, pet* „cesta, pět“), resp. *o/e* (sl – *pot, pet*);
- za psl. *jať* je dnes *e* (sr – *dete/deteta*; sl – *ded*) nebo *(i)je* (sr/ch – *dijete/djeteta*);

- likvida *r* ve slabikotvorném postavení se vyvinula do podoby čistého slabikotvorného *r* (sr/ch), resp. slabikotvorného *r* s redukováním průvodním vokálem, který se však nevyjadřuje graficky (sl). Likvida *l* ve slabikotvorném postavení se vokalizovala v *u* (sr/ch), resp. v diftong *ou* (sl – psáno *ol*);
- skupina *kv-/gv-* se změnila na *cv-/zv-* (sr/ch – *cvijet, zvijezda*; sr/sl – *cvet, zvezda*; totéž i v bg – *cvjat, zvezda*; v mk je změna na *cv-/dzv-*: *cvet, dzvezda*).

2.1. Chorvatština

Chorvatština byla ve svých dřevních dobách zapisována hlaholicí a její podoba byla směsí čakavských nářečních prvků a církevní slovanštiny. Ve 12. století se objevuje cyrilice a až ve 14. století latinka. To zapříčinilo, že tzv. církevněslovanské období chorvatštiny, spjaté s hlaholským písemnictvím, ustupuje už koncem 15. století (na rozdíl od srbštiny a bulharštiny). Než se objevili Turci, vyvíjel se chorvatský jazyk vcelku organicky, vývoj směřoval k vytvoření takové reprezentativní podoby chorvatštiny, která by se opírala o čakavská, resp. čakavsko-štokavská nářečí, event. s příměsí kajkavských prvků.

Na tomto místě je třeba vysvětlit základní nářeční dělení srbsko-chorvatského jazykového území, které je dáno používáním různých tázacích zájmen, odpovídajících českému *co?* – jejich podoba je buďto *što?/šta?*, *ča?* nebo *kaj?*; podle toho rozlišujeme **štokavská, čakavská** a **kajkavská** nářečí. Štokavská nářečí jsou základem jak pro spisovnou srbštinu, tak i pro chorvatštinu a v 90. letech minulého století deklarovanou bosenštinu. Jejich další dělení je podle střídnice za praslovanské *jať* – buď hovoříme o **ekavské, (i)jekavské** nebo **ikavské** podobě (modely: *mleko – dete – pevati* x *mlijeko – dijete – pjevati* x *mliko – dite – pivati*). Štokavská nářečí, kterými hovoří Chorvati a Bosňáci, jsou přitom buď ijekavská nebo ikavská, štokavská nářečí, kterými hovoří Srbové, jsou ekavská nebo ijekavská, Černohorci hovoří pouze ijekavskou štokavštinou. Z toho plyne, že v žádném případě nelze zjednodušeně tvrdit, že ijekavština rozlišuje chorvatštinu od srbštiny. Spíše by se dalo říci, že ekavština je zřejmý příznak srbštiny (i když ani toto tvrzení neplatí zcela). Pokud jde o spisovné varianty, tak spisovná chorvatština je důsledně ijekavská, spisovná srbština má ekavskou a ijekavskou variantu, přednost se přitom dává ekavštině, neboť toto nářečí je nejrozšířenější ve vlastním Srbsku, včetně hlavního města Bělehradu. Čakavština má rovněž ekavskou, jekavskou nebo ikavskou variantu, kajkavština je pouze ekavská, takže tato okolnost není pro další klasifikaci kajkavských nářečí příznaková.

Po obsazení prakticky celého Balkánského poloostrova osmanskou říší a po pádu chorvatských zemí do osmanského područí (1493) došlo k rozsáhlým pohybům obyvatel Balkánu (tedy i Srbů a Chorvatů) a tím k podstatné změně nářeční mapy západního a středního Balkánu, tj. srbsko-chorvatského jazykového prostoru. Politická parcelace chorvatských zemí (osmanská, habsburská a benátská vláda, Dubrovnik s okolím tvořil samostatnou Dubrovnickou republiku) způsobila, že každé z chorvatských nářečních území si postupně rozvíjelo své písemnictví, svou literaturu. Nejvýznamnějším obdobím byl konec 15. a především 16. a 17. století, kdy se

v Dubrovniku a dalších dalmátských centrech rozvinula bohatá renesanční a později barokní literatura. Toto období se v dějinách chorvatské literatury nazývá zlatým věkem.

Do 19. století vstupují jako nejprestižnější chorvatské jazykové útvary ikavská štokavština a kajkavština. Ijekavská štokavština byla v tomto ohledu spíše marginálním jevem. Změnu přinesl Ljudevit Gaj (*Kratka osnova horvatsko-slavenskoga pravopisaša...*, 1830) – sám původně kajkavec – a jeho obrozenské snahy o národní, a tedy i jazykové sjednocení celého jihoslovanského prostoru. K získání jiných jihoslovanských národů pro tuto myšlenku zvolil Gaj jméno starého balkánského kmene Ilyrů. Sjednocení Jihoslované se měli nazývat *Ilyrové* a Gajovo hnutí se začalo nazývat *ilyrské*. Toto hnutí, třebaže se snažilo být nadchorvatským, zůstalo nakonec jen specifickou chorvatskou podobou národněobrozovacích procesů, které proběhly u všech politicky nesamostatných slovanských národů. Jedinou možnou podobu spisovné „ilyrštiny“ viděl v ijekavské štokavštině, kterou tehdy prosazoval též Vuk Karadžić u Srbů. Oporu sjednocovacím snahám dala tzv. vídeňská dohoda z roku 1850, na níž bylo přítomno pět chorvatských ilyristů (mj. I. Kukuljević, D. Demeter a I. Mažuranić), Srbové V. S. Karadžić a Đ. Daničić a významný slovinský filolog F. Miklošič. Dohoda zněla, že za spisovný jazyk Chorvatů i Srbů by se mělo povýšit jedno z nářečí, že by mělo mít ijekavskou výslovnost, neboť ta byla nejrozšířenější, a že pravopis by měl co nejvíce odrážet skutečnou výslovnost. V poslední čtvrtině 19. století, poté, co se Karadžićova reforma naplno prosadila v Srbsku, se skupina mladých chorvatských jazykovědců, odchovaných tzv. záhřebskou filologickou školou a shromážděných kolem významné slavistické osobnosti Vatroslava Jagiće, rozhodla vytvořit spisovnou podobu chorvatštiny na základě Karadžićových závěrů (odtud jejich pojmenování „vukovci“). Podle Karadžiće a Daničiće byl postupně vytvořen *Hrvatski pravopis* (Ivan Broz, 1892), kterým Chorvaté přijali zásady fonetického pravopisu, Tomo Maretić vypracoval rozsáhlou *Gramatiku i stilistiku hrvatskoga ili srpskoga književnog jezika* (1899) a Broz s Franjem Ivekovićem zpracovali *Rječnik hrvatskoga jezika* (1901). Třebaže se sám Jagić neztotožňoval bezvýhradně s pohledy vukovců, nemohl zabránit tomu, aby tito chorvatští jazykovědci, fakticky představitelé „Daničićovy školy“, nezískali rozhodující vliv na další osudy reprezentativní podoby chorvatského jazyka. Svými přelomovými díly, odborně velmi kvalitně zpracovanými, dali Chorvatům potřebnou teoretickou bázi, o kterou se spisovná chorvatština opírá prakticky dodnes. Jednoty chorvatské a srbské spisovné normy však stejně nebylo dosaženo – Srbové kvůli silnému vlivu ekavského Bělehradu a větší části vlastního Srbska ijekavskou podobu nepřijali a začali používat ekavskou štokavštinu.

2. 2. Srbština

Srbština měla značně odlišnou historii, podobající se spíše vývoji východoslovanských jazyků. Památky středověkého a pozdějšího písemnictví (legendy, epicko-historické texty, kroniky, apod.) byly psány zprvu srbskou redakcí církevní slovanštiny, později nazývanou jazykem „slavenosrbským“. V 18. století se do Srbska pro-

střednictvím školních, obřadních, historických a též beletristických knih dostává silně rusifikovaná církevní slovanština, která se na chvíli jako „ruskoslovanský“ jazyk stává mezi vzdělanými Srby oficiálním (patrně je to např. v textech Zahariji Orfelina nebo Jovana Rajiće). První výraznou osobností, která se postavila konzervativnímu pojmání spisovného jazyka (udržovanému především srbskou pravoslavnou církví), byl Dositej Obradović, jenž se snažil propojit kulturní rozvoj Srbů s vývojem v západní Evropě.

Trvalý obrat nastává až počátkem 19. století, a to zejména díky dvěma významným filologům té doby: Slovinci Jerneji Kopitarovi a srbskému všestrannému filologovi-samoukovi Vuku Stefanovići Karadžićovi, jenž se stal zakladatelem moderního srbského jazyka a literatury (*Srpska gramatika*, 1819, *Srpski rječnik*, 1818, rozšř. 1852, překlad Nového zákona, 1847). Svůj moderní pravopis opřel o zásadu „piš, jak mluvíš“. Za základ nového spisovného srbského jazyka vybral východohercegovské (ijekavskoštokavské) nářečí, kterým podle jeho chápání hovořilo nejvíce Srbů (štokavštinu chápal jako ryze srbské nářečí, chorvatštinu omezoval pouze na čakavštinu, kajkavštinu pojímal jako dialekt slovinštiny). Vukova reforma narazila na odpor především v církevních kruzích, kterým se přičila „vulgarizace“ a „folklorizace“ spisovné srbštiny. Jeho podoba srbského spisovného jazyka se nakonec přece jen prosadila, když byla v roce 1868 přijata jako oficiální jazyk v Srbském knížectví. Její výslovnost se však změnila z ijekavské na ekavskou – ve vlastním Srbsku se totiž rozvinula literatura psaná východní, ekavskoštokavskou variantou srbštiny, která v něm teritoriálně jednoznačně převládá.

Karadžićova koncepce našla zastánce a následovníky u chorvatských ilyristů a zejména tzv. vukovců. Ilyristy sblížoval s Karadžićem předpoklad, že Srbové a Chorvaté jsou dvě větve jednoho národa. Vukův obrovský význam pro konstituci moderní spisovné srbštiny potvrdili srbští a černohorští (zčásti však i chorvatští) spisovatelé, kteří štokavštinu přijali jako svůj vyjadřovací jazyk. V jeho díle pokračoval Đura Daničić (*Rat za srpski jezik i pravopis*, 1847, *Mala srpska gramatika*, 1850, *Srpska sintaksa*, 1858, *Oblici srpskog jezika*, 1863, *Osnove srpskoga ili hrvatskoga jezika*, 1876) a v první polovině 20. století především Aleksandar Belić (mj. *Pravopis srpskohrvatskog književnog jezika*, 1923, 1950).

2.3. Srbochorvatština

Srbochorvatština je termín, který označoval spisovný jazyk Srbů, Chorvatů, Bosňáků a Černohorců, resp. úřední jazyk v bývalých jugoslávských republikách Srbsku, Chorvatsku, Bosně a Hercegovině (BaH) a Černé Hoře. Užil jej už Němec Jakob Grimm v roce 1824. Potřebu společného jazyka pro Srby a Chorvaty deklarovali zástupci obou národů poprvé na již výše zmíněné neformální schůzce ve Vídni roku 1850. Odbornou půdu měla srbochorvatština připravena již z období před vznikem společného jihoslovanského státu – Království Srbů, Chorvatů a Slovinců, od 1929 Jugoslávského království. Byly to práce Karadžiće, Daničiće, Beliće, Maretiće, Broze a Ivekoviće. Tento název se však v meziválečné Jugoslávii neužíval důsledně – v Srbsku a Černé Hoře se spisovný jazyk nazýval *srpski*, v Bosně a Hercegovině

srpsko-hrvatski a v Chorvatsku *hrvatski ili srpski*, anebo jen *hrvatski*. Po druhé světové válce se otázka spisovné podoby jazyka Srbů, Chorvatů, Černohorců a muslimských obyvatel BaH řešila znovu, avšak tentokrát již v prostředí Titova „národního komunismu“. Přibližně sto let po tzv. vídeňské dohodě došlo k dalšímu setkání srbských a chorvatských jazykovědců a jiných kulturních pracovníků, aby se s konečnou platností vyřešila otázka, jestli hovoří Srbové a Chorvatí dvěma rozličnými jazykovými standardy, anebo jestli hovoří pouze variantami jednoho společného spisovného jazyka – srbochorvatštiny. Schůzka se odehrála v roce 1954 v Novém Sadu a organizovala ji Matice srbská. Potřeba jednoty byla nakonec potvrzena, byť za ne zcela svobodných podmínek, a deklarována v závěrečném memorandu. Matice srbská i Matice chorvatská měly začít práce na společném výkladovém slovníku, který by v Novém Sadu vyšel v cyrilici a ekavsky, v Záhřebu naopak latinkou a ijekavsky. Jinak se mělo jednat o zcela identické slovníky. Ve stejném duchu vyšly v roce 1960 nejprve pravopisné příručky. Srbský *Rečnik srpskohrvatskoga književnog jezika* nakonec vyšel v plánovaných šesti svazcích (1967-1976), kdežto chorvatský *Rječnik hrvatskosrpskoga književnog jezika* se dočkal pouze prvních dvou svazků do písmene K. Po jejich kritice odbornou kroatistickou obcí Matice chorvatská na vydání dalších dílů rezignovala. Politické uvolnění druhé poloviny 60. let s sebou mj. přineslo *Deklaraci o názvu a postavení chorvatského spisovného jazyka* (březen 1967), podepsanou mnoha chorvatskými kulturními i vědeckými institucemi. Tato deklarace fakticky nastartovala proces rozložení uměle udržované „jednotné“ srbochorvatštiny, který vyvrcholil v první polovině 90. let.

Rozpad Jugoslávie a samostatnost Chorvatské republiky (1991) definitivně ukončily smysl existence srbochorvatštiny jako výrazu národní a jazykové jednoty Srbů a Chorvatů. Úředním jazykem v Chorvatsku se stala chorvatština, došlo k vydávání dříve zakázaných jazykových příruček (*Hrvatski pravopis* autorů Babiće, Finky a Mogušě) a k vytváření nových (kolektivní *Hrvatska gramatika*, Ragužova *Praktična hrvatska gramatika*, Aničův *Rječnik hrvatskoga jezika*, Brodnjakův *Razlikovni rječnik srpskog i hrvatskog jezika*, Mogušova *Povijest hrvatskoga književnoga jezika*, aj.).

Srbové se se srbochorvatštinou jako svým jazykem ztotožnili mnohem více než Chorvaté – je to pochopitelné, neboť podoba srbochorvatštiny byla velmi často výrazně srbská. Ještě Ústava Republiky Srbsko z r. 1990 hovoří o tom, že úředním jazykem v Srbsku je „srpskohrvatski jezik“. Ústava Svazové republiky Jugoslávie z r. 1992 hovoří již o „srbském jazyce ekavské i ijekavské výslovnosti“. Srbský jazyk je zmiňován v zákonu o úředním používání jazyka a písem z r. 1991 („U Republici Srbiji u službenoj je upotrebi srpskohrvatski jezik, koji se, kada predstavlja srpski jezički izraz, ekavski ili ijekavski, naziva i srpskim jezikom“). Ústava Republiky Černá Hora z r. 1992 rovněž hovoří o srbském jazyce. Dnes je již nepochybné, že spisovný jazyk Srbů je srbský, který vychází z novoštokavštiny a má dvě varianty fonetické (ekavskou a ijekavskou) i grafické (cyrilici a latinku). Pokusy odstranit fonetický dualismus ve prospěch ekavštiny byly učiněny vládnoucí klikou Srbské

republiky v BaH na podzim 1993, avšak nebyly přijaty ani v samotném Srbsku (připomínáme, že ekavská výslovnost je typická pouze pro Srbsko, Srbové v BaH, v Chorvatsku i Černohorci hovoří ijekavsky). Zatím spíše okrajovým problémem srbské jazykovědy jsou snahy konstituovat jazyk Černé Hory jako samostatný *černohorský* jazykový standard. Tyto snahy mají spíše politický než lingvistický základ.

2.4. Bosenština

Otázka **bosenského** spisovného jazyka je vážnější. Na rozdíl od „černohorštiny“ zasahuje jak srbštinu, tak i chorvatštinu. Nářeční bázi je u bosenštiny ijekavská novoštokavština. Odlišnosti od srbštiny a chorvatštiny hledají tvůrci bosenštiny především v lexikální rovině, kde se snaží poukazovat na vyšší frekvenci výrazů tureckého, arabského nebo perského původu, které byly do jazyka za tím účelem často uměle včleňovány. Původní idea byla, že se jako „bosenský“ označí jazyk všech obyvatel Bosny a Hercegoviny, bez ohledu na národní příslušnost. Tato myšlenka byla ale již v samém zárodku odsouzena k neúspěchu. V době vypjatých nacionalismů na všech stranách bylo nemyslitelné, aby se chorvatští a srbští obyvatelé Bosny a Hercegoviny zřekli svého chorvatského, resp. srbského jazyka a zcela bezdůvodně přijali „bosenštinu“, kterou prosazovala především muslimská část obyvatel BaH – Bosňáci. Název tak zůstal v podstatě jen pro označení jazykového standardu Bosňáků. Nedořešeno zůstává jméno jazyka – *bosanski* (č. *bosenský*, angl. *Bosnian* – odvozeno od toponyma *Bosna*), nebo *bošnjački* (č. *bošňácký*, angl. *Bosniak* – odvozeno od etnonyma *Bošnjak*)? Úzus preferuje spíše první variantu. Důležitými příručkami jsou *Rječnik karakteristične leksike u bosanskom jeziku* Aliji Isakoviće (1993), *Pravopis bosanskog jezika* (1995) a Užičaninův *bosensko-anglický a anglicko-bosenský slovník* (1995). Bosenský jazyk se stal jedním z uznaných jazyků při mírových dohodách v Daytonu 1995. V každém případě je kodifikace bosenštiny velmi obtížná – neorientální jazykové prvky jsou fakticky srbské, chorvatské nebo společné oběma jazykům. Nářeční báze pro spisovný jazyk je stejná jako u chorvatštiny a srbštiny. Sami Bosňáci s ohledem na území, kde žijí, hovoří někde spíše „chorvatsky“, jinde spíše „srbsky“. Neustálenost normy je patrná například v publicistice.

2.5. Slovinština

Vývoj spisovné **slovinštiny** je typologicky bližší vývoji západoslovanských jazyků, než jihoslovanských. Nejstarší slovinskou památkou jsou latinkou psané tzv. Frizinské zlomky z konce 10. století, které ale nemají žádnou vazbu na působení Cyrila, Metoděje a jejich pokračovatelů. Přelomovým, a v podstatě odrazovým bodem pro utváření spisovné slovinštiny je reformační hnutí 16. století, které díky myšlence bohoslužby v lidu srozumitelném národním jazyce umožnilo tisk slovinsky psaných náboženských knih. Nejvýraznější osobností té doby je reformátor Primož Trubar, překladatel Nového zákona a autor Katechismu a Slabikáře. Na sklonku 16. století vyšla latinsky psaná gramatika Adama Bohoriče (*Arcticae horulae...*, 1584), na jejímž základě připravil pravopisnou reformu Sebastijan Krelj. Přelom 16. a 17. století však znamená zastavení tohoto procesu. Následná

rekatolizace přinesla sice řadu slovinských knih s náboženským obsahem (kázání a jiné církevní texty), avšak nepodporovala slovinsky psanou literární tvorbu. Literatura a písemnictví vůbec ztratilo slovanský charakter, vše bylo psáno latinsky nebo německy. Až roku 1715 vydali katoličtí vzdělanci opět Bohoričovu gramatiku, čímž dali impuls k rehabilitaci reformační filologie. Slovinské země byly v období mezi reformací a obrozením politicky rozděleny a soustavně germanizovány, kulturní vývoj každého území se ubíral svým směrem, podle vlastních zákonitostí. To mělo za následek značné potíže při zavádění jakékoliv obecně slovinské jazykové normy, literatura byla stavěna na nejrůznějších nářečích (přímořském, goreňském, korutanském, štyrském, aj., zvláštní literární jazyk se začal formovat v Zámouří). Nová gramatika, jejímž autorem byl augustinián Marko Pohlin (*Kranjska gramatika*, 1768), již znamenala předzvěst skutečné a kontinuální obrozené činnosti, která vyústila v definitivní afirmaci spisovné slovinštiny, o což se svým dílem později významně zasloužil největší slovinský romantický básník France Prešeren.

První polovina 19. století je výrazně spjata s činností vynikajícího slovinského jazykovědce a slavisty Jerneje Kopitara, autora moderní slovinské gramatiky nazvané *Gramatika slovanského jazyka v nářečí kraňském, korutanském a štyrském* (1808). Gramatik bylo v té době vydáno více, což bylo odrazem hledání nejpřijatelnějšího reprezentativního výrazu pro moderní slovinštinu (Vodnik, Metelko, Danjko, Murko). Někteří obrozenci se dokonce ztotožnili s chorvatským ilyrským hnutím (Vraz). Nejednota byla způsobena nejen regionální rozdílností Slovinců, ale i rozličnými filozofickými a obrozeno-didaktickými přístupy. Až Prešeren s literárním teoretikem a estetikem Matijou Čopem vnesli ve druhé čtvrtině

19. století do vzájemných šarvátek rozhodující argumenty. Prešeren svou tvorbou dokázal šíři a schopnosti slovinštiny, v níž se rozdílily mezi jednotlivými slovinskými zeměmi neprohlubují, nýbrž stírají.

Druhá polovina 19. století přinesla opět dvě protichůdné tendence: jednak směr slavizační („ilyrský“, znamenající příklon k chorvatštině a srbštině), který však znamenal jistou archaizaci slovinštiny, a jednak směr úzce národní, který prosazoval Janez Bleiweis. Podoba spisovné slovinštiny se díky mladé spisovatelské generaci (Fran Levstik aj.) nakonec ubírala vlastním směrem, tj. směrem upevňování a konsolidace normy Prešernovy. Pravopis sice ještě nebyl plně stabilizovaný, avšak upřednostněn byl diakritický namísto spřežkového. Významnou osobností té doby byl bezesporu slavista Franc Miklošič, profesor vídeňské univerzity, autor gramatiky staroslověnštiny a slovníku staroslověnštiny. Normu ustálenou díky mladé spisovatelské generaci pomáhali ukotvit Maks Pleteršnik (*Slovensko-nemški slovar*, 1894-95) a Fran Levec (*Slovenski pravopis*, 1899). Přesto však nebyla přijata mimo Kraňsko. Na celém slovinském území byla přijata až gramatika a pravopisy Antona Breznika (1916; 1920, 1935). Normu pomáhaly upevnit též díla I. Cankara, O. Župančiče a jiných mladých autorů. Pro pochopení vývoje spisovné slovinštiny měla velký význam *Kratka zgodovina slovenskega jezika* Frana Ramovše (1936). Z doby federativní Jugoslávie je třeba zmínit kolektivní pravopisné příručky (*Slovenski pravopis*, 1950; 1962), gramatiku (*Slovenska slovnica*, 1956) a reprezentativní pětisvazkový *Slovar slovenskega knjižnega jezika* (1970-1991). Období samostatného Slovinska přineslo mj. obsáhlou a modernizovanou pravopisnou příručku (*Slovenski pravopis*, 2001).

Bibliografie

- Běličová, Helena: *Nástin porovnávací morfologie spisovných jazyků slovanských*. Praha, Karolinum, 1998.
- Čermák, František: *Jazyk a jazykověda. Přehled a slovníky*. Praha, Pražská imaginace 1997.
- Dimitrova, Stefana a kol.: *Bългарски език*. Najnowsze dzieje języków słowiańskich. Opole, Uniwersytet Opolski – Instytut Filologii Polskiej 1997.
- Dorovský, Ivan a kol.: *Slovník balkánských spisovatelů*. Praha, Libri 2001.
- Dorovský, Ivan a kol.: *Slovník spisovatelů. Bulharsko*. Praha, Odeon 1978.
- Horálek, Karel: *Úvod do studia slovanských jazyků*. Praha, Academia 1962.
- Kol.: *Hrvatska gramatika*. Zagreb, Školska knjiga 1997.
- Koneski, Blaže: *Istorija na makedonskiot jazik*. Skopje, Detska radost 1996.
- Kucarov, Ivan: *Slavjanite i slavjanskata filologija. Očerk po istorija na slavistikata i bǎlgaristikata ot vtorata polovina na XIX do načaloto na XXI vek*. Plovdiv, Plovdivsko universitetsko izdatelstvo 2002.
- Kvapil, Miroslav a kol.: *Slovník spisovatelů. Jugoslávie*. Praha, Odeon 1980.
- Laškova, Lili: *Sārbo-chǎrvatska gramatika (srǎbski, chǎrvatski, bosnenski)*. Sofija, EMAS 2001.
- Laškova, Lili: *Uvod v sravnitelnata gramatika na slavjanskite ezici*. Sofija, EMAS 2000.
- Lončarić, Mijo a kol.: *Hrvatski jezik*. Najnowsze dzieje języków słowiańskich. Opole, Uniwersytet Opolski – Instytut Filologii Polskiej 1998.
- Minova-Gjurkova, Liljana a kol.: *Makedonski jazik*. Najnowsze dzieje języków słowiańskich. Opole, Uniwersytet Opolski – Instytut Filologii Polskiej 1998.
- Moguš, Milan: *Povijest hrvatskoga književnoga jezika*. Zagreb, Globus 1993.
- Price, Glanville a kol.: *Encyklopedie jazyků Evropy*. Praha, Volvox Globator 2002.

- Radovanović, Milorad a kol.: *Srpski jezik*. Najnowsze dzieje języków słowiańskich. Opole, Uniwersytet Opolski – Instytut Filologii Polskiej 1996.
- Sesar, Dubravka: *Putovima slavenskih književnih jezika. Pregled standardizacije češkoga i drugih slavenskih jezika*. Zagreb, Zavod za lingvistiku Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu 1996.
- Terziev, Veniamin: *Balgarskijat karakter na slavjanskoto naselenie v Makedonija*. Sofija, Universitetsko izdatelstvo „Sv. Kliment Ochridski“ 1995.
- Videnov, Michail: *Současná bulharština. Kapitoly z jejího vývoje*. Praha, Univerzita Karlova 1978.
- Vidovič-Muha, Ada a kol.: *Slovenski jezik*. Najnowsze dzieje języków słowiańskich. Opole, Uniwersytet Opolski – Instytut Filologii Polskiej 1998.

